

בעניין בין השמשות והמציאות הנראית בארץ ישראל

א. זמן בין השמשות

תענית], ורק הרוצה לצאת גם
שיטה זו מחמיר כן.

שהרי ללא טענה זו איך יעלה על
הדעת להקל נגד כמעט כל
הראשונים שפסקו כן, ומהם ר"ת
ור"י ורשב"ם וסמ"ג ורמב"ן
ורשב"א ור"ן וריטב"א ומאירי
ותוס' רי"ד. וכן פוסק מרן המחבר
בשו"ע סי' רס"א סעיף ב', וכן כתב
רבינו הרמ"א בד"מ הארוך שם,
וכן כתב המג"א סי' של"א ס"ק ב'
(וכי שם שכל גדולי הפוסקים
סוברים כן).

ומש"כ המח' ביו"ד סי' רס"ו
ס"ט בשם העיטור שביהש"מ הוא
משתשקע החמה, ועל זה יש
שסמכו להקל, כבר פירשוהו
המג"א בסי' של"א ס"ק ב' ובית
הלל ביו"ד שם שכוונתו לשקיעה
שניה. והוא מוכרח שהרי העיטור
ממשיך שם שהוא שקיעה שניה,
[וז"ל שם: משתשקע החמה לא
ביאת שמשו הוא שאינו נראה
ברקיע דהא משתשקע עד צאה"כ
ד' מילין וביהש"מ לא הוי אלא ג'
חלקי מיל אלא משתשקע החמה
ביאת אורו הוא, עיי"ש].

ידוע דעת ר"ת וסייעתו, בעניין
בין השמשות הסוברים דשתי
שקיעות הן. בתחילה מתכסה
החמה מעינינו ושוקעת, והוא
הנקרא תחילת השקיעה (מה
שנקרא בלוחות שקיה"ח), ושוהה
כדי ג' מילין ורביע מיל ועדיין יום
הוא, ומאז והלאה מתחיל שקיעה
השניה, שאז מתחיל להישקע
האור לגמרי, והוא נקרא סוף
השקיעה, ונמשך זמנה כדי שיעור
מהלך ג' רבעי מיל, שהוא אלף
וחמש מאות אמה, והוא בין
השמשות, ואח"כ יוצאין שלשה
כוכבים בינונים שהם סימן ללילה.
ונמצא שלדעתו מתחילת השקיעה
עד צאת הכוכבים הוא ארבעת
מילין, [שזה כשהשמש יורדת 16.1
מעלות תחת האופק, ומשחיר
לגמרי במערב].

ומרגלא בפומי דאינשי שזה אינו
מתאים עם המציאות הנראית
בא"י, ולכן אין חיוב להחמיר כן
[לגבי מוצש"ק, ולחזור לקראת
קריאת שמע דערבית בזמנה, ולגבי

ב. מציאות הכסיפו פני מזרח

בגמ' שבת לד: מבואר שלרבה אליבא דר' יהודה בין השמשות הוא משתשקע החמה כל זמן שפני המזרח מאדימים, וגם כשהכסיף התחתון ולא הכסיף העליון, עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון. ולרב יוסף אליבא דר' יהודה ביהש"מ הוא משהכסיף התחתון עד שיכסיף גם העליון. ולר' יוסי ביהש"מ הוא אחר שמסתיים ביהש"מ דר' יהודה והוא כהרף עין. ומבואר שם שאביי הסתכל למזרח, ואמר לו רבא שיש להסתכל למערב, דהיינו שפני מזרח היינו אופק המערבי, עיי"ש.

והנה המציאות בא"י כפי שראינו בעינינו כמה פעמים בימים בהירים וברורים (וממקום תצפית טובה שלא היה אורות חשמל שמפריעים לראות) שעד 60 דק' במעלות אחר שקיעה המישורית (- שקיעה כאילו היה כאן מישור והוא בהרים קודם לשקיעה הנראית בכמה דק') יש אדמימות במערב, (וכשיש שם אדמימות בחלק התחתון יש מעליו שטח לבן-כחול), ואחר זמן זה יש רק אור חיוור שהשמים שם באופק

לבן-אפור, ונחלש והולך עד שאחר 72 דק' במעלות (כשהשמש ירדה 16.1 מעלות תחת האופק) משחיר גם המערב.

ומציאות זו אינו חידוש, וידוע אצל כל העוסקים בעניין, וכן כתבו הרה"ג ר' מאיר פוזנא שליט"א בספרו אור מאיר (עמ' קפ"ז), והרב ידידיה מנת שליט"א בספרו זמני ההלכה למעשה, וכן בספר הזמנים בהלכה להרב חיים פ. בניש שליט"א (ח"ב עמ' ת"ו). (וגם הגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל בספרו ביהש"מ התיחס לזה אלא שהוא כתב שצריך להסתכל במזרח גם למסקנת הגמ' וכפ"י המהר"ם מלובלין שם, וכן כ' הגר"ח נאה בקצות השולחן סוף חלק ג', אלא שאנו זכינו לאור של תשובת הגאונים המקורית (מובא בסוף ספר הזמנים בהלכה של הרב בניש ח"ב) ושם מפורש שיש להסתכל למערב).

והנה ביאור הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון (שהוא התחלת ביהש"ש לרב יוסף) מבואר בתשובת הגאונים הנ"ל וכן הוא מפורש בירושלמי שהוא הסתלקות האדמימות, וזה לשון הירושלמי (ברכות ב:) כ"ז שפני מזרח מאדימים יום הכסיפו ביהש"מ השחירו ונעשה עליון שוה לתחתון

מכוכב מס' 5, ו-6.25 פעמים גדול
מכוכב מס' 6). והאסטרונומים
מחשיבים שרואים עד מספר 6 או
6.5 בעין רגילה.

ומניין הכוכבים שיש מכל מספר
הוא כדלקמן ממספר 1 ולמעלה
בגודל הכוכבים רואים כ-20
כוכבים, ממספר 2 (דהיינו בין 1
ל-2) רואים 50, 3-150 4-600 5-
1500 6-3000.

[להרחבת ביאור עניין זה עיין
בזמנים בהלכה חלק ב' עמ' תפ"ו].

והנה כשהשמש יורדת 18
מעלות אחר שקיעת עגולת השמש
והוא כ-81 דק' אחר שקיה"ח
מתחילים לראות כוכבים מס' 5
[כן כתב הרי"א קאמלהאר בספרו
"התלמוד ומדעי התבל" (ש"ג ענף
י') ומביאו בספר אורות חיים להרב
חיים דרוק (עמ' מ"ו במהדורת
תשט"ז)] יוצא שרוב הכוכבים
נראים רק אחר זמן ר"ת שהוא ב-
16.1 מעלות אחר שקיה"ח,
וממילא אף שיש כמה מאות
כוכבים לפני זמן ר"ת (והם גדולים
יחסית), ולכן נראה השמים מלא
כוכבים, עדיין רובא דרובא של
הכוכבים שנראים בעומק הלילה
לא יצאו.

והנה כל המקשים על ר"ת
מהמציאות הכוכבים סברו

לילה, (והביאור למה נקרא
האדמימות-תחתון, והלבנונית-
עליון, כיוון שכ"ז שששניהם
נמצאים אזי האדמימות למטה
והלבנונית מעליו). ולרבה דק"ל
כוותיה הוא שתות מיל לפני זה
כמבואר בגמ', שהוא כדקה וחצי.

ועיין במ"ב סי' רצ"ג (סק"ד)
שכ' שגם לשיטת הגר"א עד שלא
מסתלק כל האדמימות מכל כיפת
הרקיע בצד המערבי אסור לעשות
מלאכות במוצש"ק. וכן מבואר
בהגהות הגר"א (יו"ד סי' רס"ב סוף
סק"ט) שביהש"מ לשיטתו הוא
בין שקיעת עגולת השמש לשקיעת
אדמימותו.

ג. מציאות הכוכבים

בגמ' שבת לה: "כוכב אחד יום
ב' ביהש"מ ג' לילה לא כוכבים
גדולים הנראים ביום ולא כוכבים
קטנים שאין נראים אלא בלילה
אלא בינוניים".

והנה הכוכבים הנראים בעין
רגילה בלילה חלקו הבקיאים עפ"י
מספרים, וכל כוכב שמספרו גדול
יותר הוא קטן יותר, וכל מספר
מקטין ב-2.5 פעמים את הכוכב של
המספר הקטן יותר, (דהיינו שכוכב
מס' 5 הוא 2.5 פעמים גדול מכוכב
מס' 6, ומס' 4 הוא 2.5 פעמים גדול

ד"ה תרי) וכן בבביאור הגר"א בסי' רס"א שאין אנו בקיאים בכוכבים, ולכן נתנו לנו חז"ל סימני הכסוף.

ויש עוד תירוץ בענין הכוכבים לשי' ר"ת עפ"י מש"כ ר"י החסיד והביאו ראבי"ה במס' שבת (סי' קצ"ט) ושלטי הגבורים שבמרדכי (פ"ב דשבת אות ו') וכן כ' הגינת ורדים שהג' כוכבים הבינונים שהם סימן דלילה צריכים להיות במערב במקום שקיעת השמש, ובמערב ג' כוכבים נראים רק אחר ד' מיל (במעלות) שנגמר לשקוע שם עמוד האור האחרון.

והסברא בזה שהרי שם נשאר עמוד אור אחרון אחר שהחשיך שאר הרקיע, והכוכבים צריכים להיות סימן לסילוק עמוד אור אחרון זה.

ד. בענין שקיעה שניה לשיטת ר"ת

בתשובות מהר"ם אלשקר משמע שהוקשה לו בשי' ר"ת שלדברי חכמי אוה"ע שחמה בלילה מהלכת תחת הארץ ולא עולה אחורי הרקיע לא שייד שקיעה שניה, שהרי ר"ת כ' שעד שקיעה ב' חמה נכנסת בעובי

שכוכבים בינונים הם אלו שרואים אחר כוכבי לכת (-שהם חמשת הכוכבים הראשונים ממש),

אולם אין כל דוחק לומר שחישוב הבינונים הוא כך שניקח את כל הכוכבים הנראים ונחלקם כמעט מחצה גדולים וכמעט מחצה קטנים והנשארים הם הבינונים והם אלו שרואים באמת בזמן ר"ת.

והנה בבביאור הגר"א הנ"ל והרב בעל התניא בסדר הכנסת שבת כתבו שבד' מיל אחר תחילת השקיעה, הוא זמן יציאת כל הכוכבים. והוא רק לשיטתם שסוברים שמיל הוא 22.5 או 24 דק' וממילא ד' מיל הוא 90 או 96 דק' שאז באמת נראים כבר כמעט כל הכוכבים שהיא חושך כבאמצע הלילה, (ולא לגמרי דהא בירושלמי (ברכות דף ד':) ובבראשית רבה (פרשה נ' אות י') מבואר שד' מיל לפני עלות השחר מתחיל משהו אור כקרני חגבים עיי"ש. וידוע ששיעור הנשפים בבוקר ובערב שווים כמש"כ הגר"א בסי' רס"א). אבל בזמן 72 דק' שהוא שיעור ד' מיל לשאר הפוסקים, עדין אינו חושך כבאמצע הלילה ועדיין לא רואים את הכוכבים הקטנים.

וכבר מבואר בתוס' (שבת לה.

הרקיע ומשקיעה שניה עד צאת הכוכבים חמה עומדת נגד חלונה ואח"כ נכנסת אחורי רקיע.

אולם בתשובת הרדב"ז הנ"ל כי שהראשונים ידעו שהמציאות שחמה מהלכת תחת הארץ בלילה, ואפ"ה פסקו כר"ת ואין זה סתירה.

וביאור שקיעה שניה כתבו המנחת כהן (מ"א פ"י) ופרי חדש (בקונטרס דבי שמשי ד"ה והדעה הרביעית) שכיוון שהגמ' שם הוא דברי ר' יהודה והוא סבר שהחמה בלילה אחורי הרקיע לכן קראו שקיעה, ולדידן הוא שם מושאל לג' רבעי מיל לפני צאת הכוכבים.

וחידושי ר"מ קז"ס (שבת לד:) ומגן אבות (לר"מ בנעט, סוגיית בין השמשות) כתבו שעד שקיעה שניה יש אור בכל הרקיע ולכן הוא יום, ומאז נשאר רק קצת אור בצד מערב (ומתמעט והולך עד שנעלם בזמן צאת הכוכבים) וזה נקרא שקיעה.

ועוד אפשר לפרש שעד שקיעה שניה האור במערב בהיר ומאז הוא אור קלוש, וזה ראיתי כמה פעמים שעד זמן שקיעה ב' שהוא 13 מעלות אחר שקיעה א' יש אור בהיר במערב, וכן משמע בתשוי

הגאונים ששקיעה ב' הגדירו שחמה שוקעת ואין נראית אפי' על ראשי דקלים, [וזה אינו שימשא בריש דיקלא (שבת לה:)] שהוא זמן מה קודם תחילת השקיעה, אלא שאז החמה כבר אינה מאירה חזק באופק המערבי שהי' שם דקלים בזמנם בבבל ומאז יש שם רק אור קלוש.

וכעין זה כ' בתוס' רי"ד (שבת לד:) ששיטת ר"ת הוא גם לחכמי אוה"ע ושקיעה ב' הוא שקיעת אור החמה.

[נאגב: רבים טוענים לומר שכל מי שסותם לכתוב שקיעת החמה כוונתו בוודאי לשקיעה ראשונה. ומלבד שאין שום ראיה לזה כיוון שהגמ' קראה לשקיעה שניה שקיעת החמה סתם. יתר על כן רואים בכמה ראשונים שסותמים במקום א' שקיעת החמה ובמקום אחר מפורש שסוברים כר"ת, כגון הרא"ש שבשבת פ"ב סי' כ"ג סתם ובתענית פ"א סי' י"ב פירש כר"ת, וכגון סמ"ג שבל"ת רנ"ז גבי תרומה סתם ובעשין ל"ב גבי יוה"כ פירש כר"ת, וכן רבים, ורואים שבדורותם כשכתבו סתם שקיעה נתכוונו לשקיעה שניה. (ובזה מובן דברי הב"י יו"ד סי' קצ"ו)]

ה. בעניין שיטת הגאונים

במהר"ם אלשקר בתשובה סי' צ"ו כתב ששיטת רב האי גאון ורב שרירא גאון בתשובתם (הובא כל לשון התשובה בסוף ספר הזמנים בהלכה של הרב בניש) שבשקיעה ראשונה מתחיל ביהש"מ.

אולם כמה ראשונים כתבו ששיטת הגאונים הנ"ל כר"ת, והם הרשב"א (ברכות ב: ד"ה רבי חנינא) ותוס' הרא"ש (שם) כתבו ששיטת רב האי גאון כר"ת.

וכן כתב הארחות חיים להר"א מלוניל בהלכות יוה"כ (אות ג') בשם רב האי גאון שזמן שאפשר לקבל תוספת שבת הוא מתחילת השקיעה עד זמן ביהש"מ שהוא ג' מילין ורביע אח"כ (כמ"ש בשו"ע).

וכן כתבו הרשב"א ובעל המאור בריש ברכות (ד"ה וממאי) בשיטת הגאונים בכללות שסוברים כר"ת.

וכן כתב האבן עזרא בפרשת בא (פי' י"ב פסוק ו') בשם רב סעדיה גאון כר"ת.

ובאמת כן מוכח כשנשווה מה שכתבו באותו תשובה למציאות הנראית, שהרי כתבו שצריך

להסתכל במערב, והכסיף התחתון ולא העליון הוא כשנסתלק האדמיות לגמרי, כמשי"כ כמה פעמים בדבריהם. וקראוהו נשתנה האור כיוון שלא השחיר רק נשתנה הצבע מאדום לאפור, והכסיף העליון פירשו שם שהשחיר לגמרי וקראוהו הכסיף לחשוד.

[אגב: כשמעיינים בתשובת מהר"ם אלשקר הנ"ל במסקנתו, רואים שלא היה לו הו"א להקל נגד דעת ר"ת, רק השאלה היה אם להחמיר מתחילת השקיעה, שהרי אחר שפסק על תינוק שנולד ערב שבת בין שקיה"ח לצאה"כ מלין ביום א' תמה על השואל שלא פירש לו אם נולד סמוך לשקיה"ח או סמוך לצאה"כ שאז גם לר"ת הוא בין השמשות, חזין שכל הנידון היה בין שקיה"ח לתחילת ביהש"מ דר"ת. וכן רואים מלשון השאלה בתשובת הרדב"ז (סי' אלף שני"ג) שנשאל באותו מעשה שנשאל ר"מ אלשקר אם להחמיר נגד ר"ת (והוא חולק שם על מהר"ם אלשקר)].

היוצא לנו שמציאות הדברים בא"י הוא כשיטת ר"ת, וכן השו"ע שהיה בא"י פסק כר"ת. ואילו שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתם מיד נגאלים.

התמונות הינם להמחשה בלבד. התמונות בפיתוח פוטו יוצאות הרבה יותר ברורות ואיכותיות, אך בדפוס קשה להדפיסם באיכות גבוהה.

ניתן להשיג את התמונות במייל: A9924488A@GMAIL.COM



32 דק' לאחר השקיעה



27 דק' לאחר השקיעה



42 דק' לאחר השקיעה



37 דק' לאחר השקיעה



52 דק' לאחר השקיעה



47 דק' לאחר השקיעה

כל זמן שאדמימותה נראית על פני מערב יום הוא (מלשון תשובות הגאונים)

לכל הרוצה להרחיב בענינים אלו יצאו לאור לאחרונה כמה קונטרסים
המבארים עניינים אלו והם: **"לעשות את השבת לדרתם ברית עולם"**
(בתוספת תמונות), **"להבחין בין יום ובין לילה"**, **"בין אור לחושך"**,
"תורת הגאונים", **"בין השמשות"**.

להשיג במייל: A9924488A@GMAIL.COM

או לשלוח פקס ל: 15329921850

להערות והארות לפנות להנ"ל

